

horum elegantia commentariorum superetur qui sunt editi: ne scientia tantarum rerum scriptoribus desit: adeoque probantur. omnium iudicio: ut precepta non prebita facultas scriptoribus uideatur. Cuius tamen rei maior nostra quam reliquorum est admiratio: ceteri enim quam bene atque emendate: nos etiam quam facile atque celeriter eos perfecere scimus. Erat autem in cesare facultas atque elegantia summa scribendi cum uerissima scientia suorum consiliorum explicandorum. Mihi ne illud quidem accidit: ut Alexandrino atque Africano bello interesserem. Que bella quamquam ex parte cesaris nobis sermone sunt nota: tamen aliter audimus ea que rerum nouitate atque admiratione nos capiunt: aliter que pro testimonio sumus dicturi. Sed rogo nimirum dum omnes excusationis causas colligo: ne cum cesare conferar. Hoc ipsum crimen arrogantie subeo: quod in eo iudicio cuiusquam existimem posse cum cesare comparari. Vale.

MHI GALLIA DEVICTA CAESAR CVM SVPERI-
ore estate nullum bellandi tempus intermisisset: militesque hibernorum quiete reficere a tantis laboribus uellet. Complures eodem tempore ciuitates renouare belli consilia nuntiabantur. con- iurationesque facere. Cuius rei uerisimilis causa afferebatur: quod gallis omnibus cognitum esset: neque ulla multitudinem in unum locum coacta resisti posse a romanis: nec si diuersa bella eodem tempore intu-

Iterum gallie pars rebel-
latur.

lisset ciuitates satis auxilii aut spatii aut copiarum habiturum exercitum populi romani ad omnia persequenda non esse autem alicui ciuitati sortem incommodi recusandam si tali mora relique possent se uindicare in libertatem. Que ne opinio galloꝝ confirmaretur. Cesar Marcum antonium questorem suis prefecit hibernis ipse equitum presidio pridie kalendas Ianuarias ab opido bibratte proficiscitur ad legionem duodecimam: quam non longe a finibus heduorum collocauerat in finibus biturigum: eiq; adiungit legionem undecimam que proxima fuerat binis cohortibus ad impedimenta tuenda relictis. Reliquum exercitum in copiosissimos agros biturigum inducit. Qui cum latos fines & complura opida haberent unius legionis hibernis non potuerunt contineri: quin bellum pararent: coniurationesq; facerent. Repentino aduentu cesaris accidit quod imperatis deiectisq; accidere fuit necesse: ut sine timore ullo rura colentes prius ab equitatu opprimerentur: q̄ confugere in opida possent. Namq; etiā illud uulgare incursionis hostium signum quod incendiis edificiorum intelligi consuevit: cesaris erat interdictum sublatum: ne aut copia fabuli feruntiq; si longius progredi uelle deficeret: aut hostes incendiis terrerentur. Multis hominum milibus captis perterriti bituriges: qui primum aduentum putauerant effugere romanorum infinitimas ciuitates: aut priuatis officijs configi: aut societate consiliorum confugerant frustra. Nam cesar magnis itineribus locis omnibus occurrit: nec dat

ulli ciuitati spatium de aliena potius q̄ de domestica
 salute cogitandi. Qua celeritate & fideles amicos re-
 tinebat & dubitantes terrore ad conditiones pacis ad-
 ducebat. Tali conditione bituriges proposita cum sibi
 uideretur ad clementiam cesaris reditum patere iēiq̄
 amicitiam finitimas ciuitates sine ulla poena dedisse
 obsides atq̄ infidem receptas esse idem fecerunt. Caesar
 militibus pro tanto labore ac patientia qui a bruma
 libus diebus itineribus difficillimis frigoribus intolerā-
 dis studiosissime permanserant in labore ducentos sextē-
 tios centurionibusq̄ duomilia nūmum p̄cede nomine
 condonanda pollicetur. legionibusq̄ in hiberna remis-
 sis ipse se recepit die xv. bibatte. Ibi cum ius diceret bi-
 turiges ad eum legatos mittunt auxilium petatum con-
 tra carnutes quos intulisse bellum sibi querebatur. Qua
 re cognita dum dies non amplius decem & octo in hiber-
 nis esset moratus legionem quartadecimam & VI. ex
 hibernis ab arare ducit. Quas ibi collocatas explicā-
 de rei frumentarie causa superiore commentario demof-
 tratum est. Ita cum duabus legionibus ad persequēdos
 carnutes proficiscitur. Cum fama exercitus ad hostes
 esset perlata calamitate ceterorum ducti carnutes de-
 sertis uicis opidisq̄ que tolerande hiemis causa consti-
 tutis repente exiguis ad necessitatem edificijs incolebāt.
 nuper enim deuicti complura opida dimiserant. dis-
 persi profugiunt. Cesar erumpentes eo maxime tempo-
 re acerrimas tempestates cum subire milites nollet ī
 opido carnutum tenabo castra ponit atq̄ in tecta par-
 tim galloꝝ partimq̄ coniectis celeriter stramentis
 tentoriorum que tegendorum gratia erant edificata

NUMVM.

Superiore commen-
tario.

Tentorium.

milites contegit. Equites tamen & auxilarios pedites in om-
 nes partes mittit quascunq; petisse dicebantur hostes nec
 frustra. Nam plerunq; magna praeda potiti nostri reuer-
 tuntur. Oppressi carnutes hiemis difficultate terrore
 periculi: cum tectis expulsi nullo loco diutius consiste-
 re auderent: nec siluarum presidio tempestatibus du-
 rissimis regi possent dispersi magna parte amissa suo-
 rum dissipantur in finitimas ciuitates. Cesar tempo-
 re anni difficillimo: cum satis haberet conuenientes
 manus dissipare: ne quod initium belli nasceretur qua-
 tumcunq; in ratione esset exploratum haberet: sub
 tempus estiuorum nullum summum bellum posse co-
 flari. Caium trebonium cum duabus legionibus quas
 secum habebat in hibernis cenabi collocauit. Ipse cum
 crebris legationibus remorum certior fieret: bellouagorq;
 belli gloria gallos omnes belgasq; prestabat: finitimasq; iis
 ciuitates duce Sorbeo bellouago & comio atrebate exer-
 citus comparare atq; in unum locum cogere: ut omni
 multitudine in fines suessonum qui remis erant attri-
 buti facerent impressionem. pertinere autem no ta-
 tum ad dignitatem: sed etiam ad salutem sua iu-
 dicaret nullam calamitatem socios optime de re pu-
 meritos accipere. Legionem ex hibernis euocat rur-
 sus undecimam. Litteras autem ad Caium fabium
 mittit: ut in fines suessonum legiones duas quas
 habebat adduceret: Alteramq; ex duabus ab Tito
 labieno accersit. Ita quantum opportunitas bellique-
 ratio postulabat perpetuo suo labore inuicem legioni-
 bus expeditionum munus iniungebat. Hic copius
 coactis ad bellouagos proficiscitur: castrisq; in eoru

Impressionem.

finibus positis equitum turmas dimittit in omnes partes ad aliquos excipiendos: ex quibus hostium consilia cognosceret. Equites officio facti renuntiant: paucos in edificiis esse inuentos: atque hos non qui agrorum colendorum causa remansissent: namque esset undique diligenter demigratum: sed qui specularandi causa essent remissi a quibus cum quereretur Caesare quo loco multitudo esset bellouacorum: quod ut esse consilium eorum inueniebat bellouacos omnes qui arma ferre possent in unum locum conuenisse. Itaque ambianos: aulircos: calethos: ueliocassos: atrebates locum castris in silua excelsam circumdata palude delegisse: impedimenta omnia in ulteriores siluas contulisse. Complures esse principes belli auctores: sed multitudine maxime corbeo obtemperare: quod ei summo esse odio nomen populi ro. intellexissent. Paucis ante diebus ex iis castris atrebatem comium discessisse ad auxilia germanorum adducenda quorum & uicinitas propinqua & multitudo esset infinita: constituisse autem bellouacos omnium principum consensu: summa plebis cupiditate: sed ut diceretur Caesare cum tribus legionibus ueniret offerrent se ad dimicandum ne miseriore ac duriori postea conditione cum toto exercitu decertare cogerentur: si maiores copias adduceret & in eo loco permanerent quem delegissent: pabulatione autem que propter anni tempus cum exigua tum disiecta esset & frumentatione & reliquo comitatus ex insidiis prohibere romanos. Que Caesare consentientibus pluribus cum cognouisset atque ea quae proponerentur consilia plena prudentiae: longeq; a te

meritate barbarorum remota esse iudicaret: omnibus rebus inseruiendum statuit: quo celerius hostes contempta suorum paucitate prodirent in aciem. Singularis enim uirtutis ueterimas legiones septimam octauam nonam habebat summe spei delecteque iuuentutis undecimam que octauo iam stipendio tamen in collatione reliquarum non dum eadem uetustatis ac uirtutis ceperat opinionem. Itaque consilio aduocato: rebus iis que ad se essent delate: omnibus expositis animos multitudinis confirmat. Si forte hostes trium legionum numero posset elicere ad dimicandum: agminis ordine ita constituit: ut legio septima: octaua: nona ante omnia iret impedimenta: deinde omnium impedimentorum agmen: quod tamen erat mediocre: ut in expeditionibus esse consuevit cogeret undecima ne maioris multitudinis species accidere hostibus posset quam ipsi depoposcissent. Hac ratione penes quadrato agmine instructo in conspectum hostium celerius opinione eorum exercitum adducit. Cum repente instructas uelut in acie certo gradu legiones accedere galli uiderunt: & quorum erant ad cesarem plena fiducia: consilia perlata siue certaminis periculo: siue subito aduentu seu expectatione nostri consilij copias instruunt pro castris nec loco superiore decedunt. Cesar & si dimicare optauerat: tamen admiratus tantam multitudinem hostium ualle intermissa in altitudinem depressa quam late patente castra castris hostium confert. Hoc imperat uallo pedum muniri duodecim. Loriculam pro hac ratione eius altitudinis in edificari fossam duplicem pedum denum quinque lateribus deprimi: directis

In collatione.

¶ exercitus ordinem
singularem.

Nota egregia munitione
castrorum.

turris excitari crebras in altitudine trium tabulatorum pō-
tibus transiectis constratisq; iungi quorum frontes uimi-
nea lorica munirentur ut ab hostibus duplici fossa
duplici propugnatorum ordine defenderentur. Quorū
alter ex pontibus tutior ex altitudine esset hoc audacius
longiusq; permitteret tela alter quo propior hostium
uallo collocatus esset ponte ab incidentibus telis tegere-
tur portis fores altioresq; turres imposuit. Huius mu-
nitionis duplex erat consilium: namq; & operum magni-
tudinem & timorem suum sperabat fiduciam barbaris
allaturum & ^{cu} pabulatum frumentatumq; esset proficiscē-
dum paruis copiis castra munitione ipsa uidebat posse
defendi. Interim crebro paucis utrinq; procurrentibus in-
ter bina castra palude interiecta contendebatur. Quā
tamen paludem non nunq; aut nostra consilia aut gal-
lorum germanorumq; transibant: acriusq; hostes inseq-
bantur: aut uicissim hostes eodem transgressi: nostros
longius summouebant. Accidebat autem quotidianis
pabulationibus id quod accidere erat necesse: cum ra-
ris disiectisq; ex edificijs pabulum conquirerent: ut im-
pediti locis diuersis pabulatorii circumuenirentur. Que-
res & si mediocre detrimentum iumentorum ac ser-
uorum nostris afferebat: tamen stultas cogitationes in-
citabat barbarorum: atq; eo magis quod cominus quē
profectum ad auxilia germanorum accersenda docui
cum equitibus uenerat. qui tam & si numero nō am-
plius erant quingentis: tamen germanorum aduētū
barbari nitebantur. Caesar cum animaduerneret hos-
tem complures dies castris palude & locis natura mu-
nitis se tenere: neq; oppugnare castra eorum sine dimi-

catione perniciosa: nec locum munitionibus claudi nisi
 a maiore exercitu posse: litteras ad Trebonium mittit ut
 q̄ celerrime possit legionem quartadecimam que cū Ti-
 to sextio legato in biturigibus hiemabat accerferet. Atq̄
 ita cum tribus legionibus magnis itineribus ad se ueniret
 ipse equites inuicem remorum ac legionum reliqua-
 rumq̄ ciuitatum quorum magnum numerū euoca-
 uerat: presidio pabulatoribus mittit qui subitas hosti-
 um incursiones sustinerent. Quod cum quotidie fieri
 ac iam consuetudine diligentia inueniretur: quod ple-
 runq̄ accidit diuturnitate. bellouaci delecta manu
 peditum cognitis stationibus quotidianis equitum
 nostrorum siluestribus insidias disponunt: eodemq̄
 equites postero die mittunt qui primum elicerent
 nostros insidiis deinde circūuentos aggredierentur. Cu-
 ius mali sors incidit remis quibus ille dies fungendi
 muneris obuenerat. Nam ii cum repente hostium equi-
 tes animaduertissent: ac numero superiores paucita-
 tem contempsissent cupidius insecuti: peditibus
 undiq̄ sunt circūdati. Luo facto perturbati celerius
 q̄ consuetudo fert equestri prelii se receperunt: amis-
 so uertileo principe ciuitatis prefecto equitum. Qui
 cum uix equo propter etatem posset uti: tamen cō-
 suetudine gallorum neq̄ etatis excusatione insusci-
 pienda prefectura usus erat: neq̄ dimicari sine se
 uoluerat. Inflāmantur atq̄ incitantur hostiū ani-
 mi secundo prelio principe & prefecto remorum in-
 terfecto: nostriq̄ detrimento admonentur diligentius
 exploratis locis stationes disponere ac modera-
 tius cedentem insequi hostem. Non intermittuntur

Vertileq̄ prefectus armo-
 rum interficitur.

interim quotidiana prelia in conspectu utrorumq; castrorum que ad uada transitusq; fiebant paludis. Qua contentione germani quos propterea cesar transduxerat rhenum: ut equitibus interpositis preliarentur: cum constantius uniuersi paludem transissent: paucisq; in resistendo interfectis. pertinacius reliquam multitudinem essent insecuti perterriti non solum ii qui aut cominus opprimebantur: aut eminus uulnerabantur: sed et qui longius subsidiari consueuerant: turpiter refugerunt: nec prius finem fuge fecerunt sepe amissis superioribus locis q; se aut in castra suorum reciperent: aut nonnullis pudore coactis longius profugerent. Quorum periculo sic omnes copie sunt perturbate ut uix iudicari posset utrum secundis minimisq; rebus insolentiores: an aduerso mediocri casu timidiores essent. Compluribus diebus iisdem in castris consumptis: cum propius accessissent legiones & c. ium trebonium legatum cognouissent duces bellouacorum ueriti similem obsessionem Alexie: noctu dimittunt eos quos aut etate aut uiribus inferiores aut inermes habebant: unaq; reliqua impedimenta: quorum perturbatum & confusum dum explicant agmen: magna enim multitudo carrorum expeditos sequi gallos consuevit. Oppressi luce copias armatorum suis instruunt castris: ne prius romani prosequi se inciperent: q; longius agmen impedimentorum suorum processisset. At cesar neq; resistentes aggrediundos tanto collis ascensu iudicabat: neq; non usq; eo legiones admouendas ut discedere ex eo loco sine periculo barbari nostris militib;

Subsidiari.

instantibus non possent. Ita cum palude impedita
 a castris castra diuideret que transeundi difficultas
 celeritate insequendi tardare posse. Atq; id iugum
 quod trans paludem pene ad hostium castra pertine-
 ret: mediocri uallo a castris eorum introrsum ani-
 maduerteret: pontibus palude constrata legiones
 traducit: celeriterq; in summam planiciem iugi
 peruenit: quod decliui fastigio duobus ab lateribus
 minuebatur. Ibi legionibus instructis ad ultimū
 iugum peruenit: aciemq; eo loco constituit. Unde tō-
 mento missa tella in hostium cuneos coniici posse.

Constrata.

Decliu fastigio.

Confisi.

Barbari confisi loci natura cum dimicare non recu-
 sarent: si forte romani subire collem conarentur:
 & paulatim copias distributas dimittere non aude-
 rent: ne dispersi perturbarentur in acie permāse-
 runt. Quorum pertinacia cognita cesar xx. cohō-
 tibus instructis: castrisq; eo loco metatis muniri
 iubet castra: ac solutis operibus pro uallo legiones
 instructas collocat: equites frenatis equis instatio-
 ne disponit. Bellouaci cum romanos ad insequē-
 dum paratos uiderent: neq; pernoctare: aut diuti-
 us permanere sine periculo eodem loco possent: ta-
 le concilium sui recipiendi ceperunt: fasces ut cō-
 sueuerant: namq; in acie sedere gallos consuesse:
 superioribus commentariis cesaris declaratum ē
 per manus stramentorum ac uirgultorum quorū
 summa erat in castris copia interse traditos ante
 aciem collocarunt: extremosq; tempore diei signo pro-
 nuntiato uno tempore incenderunt. Ita continens
 flāma copias omnes repente a conspectu texit ro-

Castris metatis.

pernoctare.

per manus.

pronunciato.

manorum. Quod ubi accidit: barbari uehementissimo cursu refugerunt. Cæsar & si discessum hostium animadu- uertere non poterat incendiis oppositis tamen id cō- ciliu[m] cum fuge causa inritum suspicaretur: legiones promouit: & ad insequendum ipse ueritus insidias ne fore in eodem loco subsistere hostis atq[ue] elicere nostros in locum conaretur iniquum tardius procedit. Equi- tes cum intrare summum iugum & flā[m]am for- tissimam timerent: ac si qui cupidius intrauerāt: uix suorum ipsi priores partes animaduverterent: eq[ue]q[ue] insidias ueriti liberam facultatem sui recipiendi bel- louacis dederunt. Ita fuga timoris simul calliditatisq[ue] plena sine ullo detrimento milia non amplius decē- progressi hostes loco munitissimo castra posuerūt. In- de cum sepe in insidiis equites peditesq[ue] disponerent: magna detrimenta romanis in pabulationibus in- ferebant. Quod cum crebrius accideret ex captiuo quodam comperit cæsar corbeum bellouacorum du- cem fortissimorum milia sex peditum delegisse: eq[ue] tesq[ue] ex omni numero mille: quos in insidiis eo lo- co collocarat: quem in locum propter copiam fru- menti ac pabuli romanos missuros suspicaretur. Quo cognito consilio legiones plures q[ua]m solebat educit: equitatumq[ue] quem ipse pabulatoribus mittere præ- sidio consueerat premittit. Huic interponit auxi- lia leuis armature. Ipse cum legionibus q[ua] potest maxime appropinquat. Hostes in insidiis disposi- ti: cum sibi delegissent campum ad rem gerēdā non amplius patentem in omnes partes passibus mille siluis undiq[ue] aut impeditissimo flumine

elicere.

.NS.

INDAGINE.

munitum uelut indagine hunc insidiis circūdederunt. Explorato hostium consilio: nostri ad preliandum animo atq; armis parati cum subsequētib; legionibus nullā dimicationem recusarent: turmatim in in eum locū deuenerunt. Quorum aduentu cum sibi corbeus oblatam occasionem rei gerendę existimaret: primus cum paucis se ostendit: atq; in proximas turmas impetum fecit: nostri constanter incursum sustinent insidiatorum: neq; plures in unum locum conueniunt. Quod plerūq; equestrib; preliis: tum propter aliquem timorem accidit: tum propter multitudinem ipsorum detrimentum accipitur. Cum dispositis turmis inuicem rari preliarentur: neq; ablatibus circūuenti suos paterentur erumpunt ceteri corbeo preliante exsiluis: fit magna contentione diuersum prelium. Quod cum diutius pari Marte iniretur paulatim exsiluis multitudo instructa procedit peditum: que nostros coegit cedere equites: quib; celeriter subueniunt leuis armature pedites quos ante legiones missos docui turmisq; nostrorū interpositis constanter preliantur. Pugnatus aliquandiu pari contentione. Deinde ut ratio postulabat prelii qui sustinuerant primos impetus insidiarum: hoc ipso sunt superiores: quod nullum ab insidiantibus imprudentes acceperant detrimentum. accedunt propius interim legiones: crebroq; eodē tempore & nostris & hostibus nuntii afferuntur: Imperatorem instructis copiis adesse. Qua re cognita nostri confisi presidio cohortium acerrime preliantur: ne si tardius rem gessissent: uictorię gloriā

Incipitur prelium cū
Bellouagis.

communicasse cum legionibus uiderentur. Hostes cō-
 cidunt animis: atq; itineribus diuersis fugam querūt
 nequicq;. Nam quibus difficultatibus locorum roma-
 nos claudere uoluerant iis ipsi tenebantur. Victi
 tamen proculliq; maiore parte amissa: consternati
 profugiunt: partim siluis petitis: partim flumine: qui
 tamen in fuga a nostris acriter insequentibus confi-
 ciantur: cum interim nulla calamitate uictus cor-
 bæus excederet prelio siluasq; peteret aut inuitatibus
 nostris ad deditiōem potuit adduci: quin fortissime
 preliando compluresq; uulnerando cogeret elatos ira-
 cundia uictores in se tela conuicere. Tali modo re ges-
 ta recentibus prelii uestigijs ingressus cesar: cum uic-
 tos tanta calamitate existimaret. Hostes nuntio ac-
 cepto locum castrorum relicturos: que non longius
 ab ea cede abesse q̄ octo milibus dicebantur: tam
 & si flumine impeditum transitum uidebat: tam
 exercitu producto progreditur. At bellouaci reliq; q;
 ciuitates repente ex fuga paucis atq; iis uulneratis
 receptis qui siluarum beneficio casum euitarent.
 Omnibus aduersis cognita calamitate interfecto corbeo:
 amisso equitatu & fortissimis peditibus cum aduen-
 tare romanos existimarent: consilio repente cantu
 tubarum conuocato conclamant legati: obsidesq;
 ad cesarem mittantur. Hoc omnibus probato con-
 silio: Comius atrebas ad eos confugit germanos a
 quibus ad id bellum auxilia mutuatus erat. Ce-
 teri e uestigio mittunt ad cesarem legatos: petūtq;
 ut ea pena sit contentus hostium quam si sine
 dimicatione inferre integris posset pro sua clemen-

Corbeus occiditur.

Legatio bellouago-
rum ad cesarem.

tia atq; humanitate nunq̄ profecto esset illaturus. Afflic-
 tas opes equestri prelio bellouacorum esse delectorū pe-
 ditum multa milia interisse: uix refugisse nuntios ce-
 dis: tamen magnum ut in tanta calamitate belloua-
 cos eo prelio commodum esse consecutos: quod corbe-
 us auctor belli concitator multitudinis esset inter-
 fectus. Nunq̄ enim senatum tantum in ciuitate illo
 uiuo quantum imperitam plebem potuisse. Hec oran-
 tibus legatis commemorat cesar eodem tempore su-
 periore anno bellouacos ceterasq; gallie ciuitates sus-
 cepisse bellum pertinacissime. Hos ex omnibus inse-
 tentia permansisse: neq; ad sanitatem reliquorū
 de ditione esse perductos scire atq; intelligere se cau-
 sam peccati facillime mortuis delegari: nemine uō
 tantum pollere: ut inuitis principibus: resistente se-
 natu: omnibus bonis repugnantibus infirma ma-
 nu plebis bellum concitare & gerere posset: sed tam
 se contentum fore ea pena quam sibi ipsi contraxis-
 sent. Nocte insequenti legati responsa ad suos refert:
 obsides conficiunt: concurrunt reliquarum ciuita-
 tum legati qui bellouacorum speculabantur euetū
 obsides dant: imperata faciunt: excepto comio quē
 timor prohibebat cuiusq; fidei suam committere
 salutem. Nam superiore anno Titus labienus cesa-
 re in gallia citeriore ius dicente cum Comiū com-
 perisset sollicitare ciuitates & coniurationem cōtra
 cesarem facere: infidelitatem eius sine ulla perfidia
 iudicauit comprimi posse. Quem quia non arbi-
 trabatur uocatum in castra uenturum: ne temp-
 tando cautionem faceret. Caium uolusenū qua-

Fit responsio.

*T. Labienus pruden-
ter agit.*

dratum misit: qui eum per simulationem colloqui curaret interficiendum: ad eam rem delectos idoneos tradit centuriones. Cum in colloquium uentum esset: & ut conuenerat: manum comii uolusenus arripisset: Centurio uelut insueta re permotus celeriter a familiaribus prohibitus comii conficere hominem non potuit: grauius tamen primo ictu gladio caput percussit: cum utrinque gladii districti essent non tam pugnandi quam diffugiendi fuit utrorumque consilium nostrorum: quod mortifero uulnere comium credebat affectum: gallosum quod insidiis cognitis: plura quam uidebant extimescebant. Quo facto statuisse comius dicebatur: nunquam in conspectu cuiusquam romani uenire. Bellicolissimis gentibus deuictis: cesar cum uideret nullam iam esse ciuitatem que bellum id pararet: quod sibi resisteret: sed non nullos ex opidis demigrare ex agris diffugere ad presens periculum deuitandum plures in partes exercitum dimittere constituit. M. antonium questorem cum legione duodecima sibi coniungit. C. fabium legatum cum cohortibus XXV. mittit in diuersissimam partem gallic: quod ibi quasdam ciuitates in armis esse audiebat: neque Caium caniniu rebellum legatum qui in illis regionibus preerat satis firmas duas legiones habere existimabat Titum labienum ad se euocat. Legionem autem duodecimam que cum eo fuerat in hibernis in togatam galliam mittit ad colonias ciuium romanorum tuendas: ne quod simile incommodum accideret discursione barbarorum: ut superiore estate trigestinis acciderat quod repentino latrocinio atque impetu incolę illorum erat

atque magister

oppressi: ipse ad vastandos depopulandosq; fines ambiorigis proficiscitur. Quem perterritum ac fugientem cum redigi posse in suam potestatem desperaret: proximum suae dignitatis esse ducebat: adeo fines eius vastare civibus: edificiis: pecore: ut odio suorum ambiorix: si quos fortuna reliquos fecisset: nullum reditum propter tantas calamitates haberet in civitatem: cum in omnes partes ambiorigis: aut legiones aut auxilia dimisisset atq; omnia cedibus: incendiis: rapinisq; vastasset. Magno numero hominum interfecto aut capto: Labienum cum duabus legionibus in treveros mittit. Quorum civitas propter germaniae civitatem quotidianis exercitata bellis cultu & feritate non multum a germanis differebat: neq; imperata unquam nisi exercitu faciebat coacta. Interim Caius coninius legatus cum magnam multitudinem convenisset hostium in fines pictorum: litteris nuntius Dunaci cognosceret: qui perpetuo in amicitia mansisset romanorum. Cum pars quaedam civitatis eius defecisset: ad opidum lemonum contendit. Quo cum adventaret: atq; ex captivis certius cognosceret: multis hominum milibus adunato duce aridium duratium clausum lanone oppugnari: neq; infirmas legiones hostibus committere auderet castra posuit loco munito. Dunacus cum appropinquare Caium cognovisset: copiis omnibus ad legiones conuersis castra romanorum oppugnare instituit. Cumq; plures dies in oppugnatione consumpsisset & magno suorum detrimento nullam partem munitionum conuellere potuisset: rursus ad obsidendum lemonem redit. Eo tempore. C. fabius

Legatus complures ciuitates in fidem recipit: oblidibus firmat:
 litterisq; caui rebili canii fit certior que in pictonibus geratur.
 Quibus cognitis proficiscitur ad auxilium Dimaci ferendum.
 At dinacius aduentu fabii cognito desperata salute: si tem-
 pore eodem coactus esset & romanorum & exterum sub-
 stinere hostem & respicere ac timere opidanos repen-
 te ex eo loco cum copiis recedit nec se satis tutum fore
 arbitratur: nisi flumine ligeri quod erat ponte propter
 magnitudinem transeundum copias transduxisset. Fa-
 bius & si nondum in conspectum uenerat hostibus: neq;
 se caninio coniunxerat: tamen doctus ab iis qui locorum
 nouerant naturam potissimum redidit hostes perteri-
 tos non eum locum quem petebant petituros. Itaq; cum
 copiis ad eundem pontem contendit: equitatumq; ta-
 tum procedere ante agmen imperat legionum: quantum
 cum processisset: sine defatigatione equorum in eade
 se reciperet castra. Consequuntur equites nostri ut erat
 preceptum: inuaduntq; Dimaci agmen: & fugientes per-
 territosq; subsarcinis itinere aggressi magna preda mit-
 tis interfectis potiuntur. Ita re bene gesta se recipiunt
 in castra. Insequenti nocte fabius equites premitit sic pa-
 ratos ut confligerent atq; omne agmen morarentur:
 dum consequeretur ipse. Cuius preceptis ut res gerere-
 tur Quintus titatius uarus prefectus equitum singularis
 & animi & prudentie uir suos hortatur. agmenq; hos-
 tium consecutus turmas partim idoneis locis disponit:
 partim equitum prelium committit: confligit auda-
 cius equitatus hostium succedentibus sibi peditibus qui
 toto agmine subsistentibus equitibus suis contra nos-
 tros ferunt auxilium fit prelium acri certamine. Namq;

Varus singularis & ai
 & prudentie uir.

nostri contemptis pridie superatisq; hostibus cum subsequi
 legiones meminisset & pudore cedendi & cupiditate ce-
 lerius conficiendi prelii fortissime contra pedites preli-
 antur. Hostesq; nihil amplius copiarum accessurum cre-
 dentes: ut prius cognouerant delendi equitatus nostri
 nacti occasionem uidebantur. Cum aliquandiu summa
 contentione dimicaretur: Dunacus instruit aciem que
 suis esset equitibus inuicem presidio: cum repente con-
 ferre legiones in conspectu hostium ueniunt. Quibus ui-
 sis procul se barbarorum turme ac perterrita acies hostiu:
 perturbato impedimentorum agmine magno clamore
 discursuq; passim fuge se mandat. At nostri equites qui
 paulo ante qui paulocum resistentibus fortissime con-
 fluxerant: letitia uictorie elati: magno undiq; clamo-
 re sublato: cedentibus circumfusi quatum equorum ui-
 res ad persequendum dextreq; ad cedendum ualent: tm
 eo prelio interficiunt. Itaq; amplius milibus duodecim
 aut armatorum aut eorum qui eo tempore arma pro-
 iecerat: interfectis omnibus multitudo capitur im-
 pedimtorum. Qua ex fuga cum constaret drapete se-
 nonem: qui ut primum defecerat: e gallia collectis
 undiq; perditis hominibus: seruis ad libertatem uoca-
 tis: exulibus omnium ciuitatum receptis latrociniiis
 impedimenta & comneatus romanorum intercepe-
 rat: non amplius hominu milibus ex fuga quinq; col-
 lectis prouinciam petere: unaq; consilium cum eo lu-
 cratium cadurcum cepisse quem superiore commen-
 tario prima defectione gallie facere in prouincia uo-
 luisse impetum cognitum est. Caninius legatus cu
 legionibus duabus ad eos persequendos contendit:

Defectione:

ne detrimento aut timore prouincię magna infamia p-
 ditorum hominum latrocinis caperetur. Caius fabius
 cum reliquo exercitu in carnutes ceterasq; proficiscitur ci-
 uitates: Quorum eo prelio quod cum Dunaco fecerat copi-
 as esse accitas sciebat. Non enim dubitabat quin recentia
 lamitate summissiores essent future. Dato uero spatio ac
 tempore eodem instigante dunaco possent concitari: Qua
 in re summa felicitas celeritasq; in recipiendis ciuitatibus
 fabium consequitur. Nam carnutes qui sepe uexati nū-
 q; pacis fecerant mentionem datis obsidibus ueniunt in
 deditionem: ceteręq; ciuitates posite in ultimis gallie
 finibus oceano coniunctę que armorice appellantur aucto-
 ritate adductę carnutum aduentu fabii: legionūq;
 imperata sine mora faciunt. Dunacus suis finibus
 expulsus errans latitanq; solus extremas gallie regio-
 nes petere est coactus. At drapes unaq; luterius cum
 legiones caniniūq; adesse cognoscerent: nec se sine
 certa pernitie persequente exercitu putarent prouin-
 cię fines intrare posse: nec tam libere uagandi latroci-
 niorūq; faciendorum facultatem habere in finibus
 se constituunt cadurcorum. Ibi cum luterius apud
 suos ciues quondam integris rebus multum potuisse:
 semperq; auctor nouorum consiliorum: magnā apud
 barbaros auctoritatem haberet opidum exelodunū
 quod in clientela fuerat eius: egregie natura loci mu-
 nitum occupat suis & drapetis copiis opidanosque
 sibi coniungit. Quocum confestim caius caninius
 uenisset animaduerteterq; omnes opidi partes pre-
 ruptissimis saxis esse munitas quod defendente nul-
 lo tamen armatis ascendere esse difficile. Magna

Clandestina.

autem impedimenta opidanorum uideret: que si clandestina fuga subtrahere conarentur: effugere non modo equitatum: sed ne legiones quidem posset tripartito cohortibus diuisis trima celsissimo loco castra fecit: a quibus paulatim quantum copie patiebantur: uallum in opidi circuitum ducere instituit. Quod cum animaduertent opidani miseriamque alexis memoria solliciti similem causam obsessionis uererentur: maximeque ex omnibus luterius qui fortunę illius periculum fecerat moneret frumenti rationem esse habendam: constituunt omnium consensu parte ibi relicta copiarum: ipse cum expeditis ad importandum frumentum proficisci. Eo consilio probato proxima nocte duobus milibus armatorum relictis: reliquos ex opido drapes & luterius educunt. Hi paucos dies morati ex finibus cadurcorum qui partim se frumentaria subleuare eos cupiebant: partim prohibere quo minus sumerent non poterant: magnum numerum frumenti comparant: non nunquam autem expeditionibus nocturnis castella nostrorum adoriuntur. Quam ob causam Caius caninius toto opido munitiones circumdare moratur: ne aut opus effectum tueri non posset: aut plurimis in locis infirma disposita presidia haberet. Magna copia frumenti comparata: confidet drapes & luterius non longius ab opido decem milibus. Unde paulatim in opidum frumentum supportarent. Ipsique inter se prouincias parciuntur. Drapes castris presidio cum parte copiarum restitit. Luterius agmen iumentorum ad opidum ducit: dispositis ibi presidijs: hora noct-

tis circiter x. siluestribus angustissimisque itineribus
 frumentum importare in opidum instituit. Quorum
 strepitum uigiles castrorum cum sensisset explorato-
 resque missi que agerentur renuntiassent. Caninius
 celeriter cum cohortibus armatis ex proximis castel-
 lis instrumentarios sub ipsam lucem impetum fecit
 qui repentino malo perterriti diffugiunt ad sua pre-
 sidia. Que nostri ut uiderunt acrius contra arma-
 tos incitati neminem ex eo numero uiuum capi pa-
 tiuntur: profugit inde cum paucis luterius nec se re-
 cipit in castra. Re bene gesta caninius ex captiuis co-
 perit partem copiarum cum drapete esse in castris
 a milibus non longe amplius duodecim. Qua re ex
 compluribus cognita cum intelligeret fugato duce al-
 tero perterritos reliquos facile opprimi posse magne fe-
 licitatis esse arbitrabatur. neminem excede refugis-
 se in castra qui de accepta calamitate nuntium dra-
 peti perferret. Sed in experiundo cum periculum nul-
 lum uideret equitatum omnem germanosque pedi-
 tes summe uelocitatis homines ad castra hostium
 premitit. Ipse Legionem unam inter castra distri-
 buit: alteram secum expeditam ducit. Cum propi-
 us hostis accessisse ab exploratoribus quos premise-
 rat cognoscit castra eorum: ut barbarorum fere co-
 suetudo est relictis locis superioribus ad ripas esse flu-
 minis demissa. Ac germanos equites imprudentibus
 omnibus de improviso aduolasse: preliumque comis-
 se. Qua re cognita legionem armatam instructamque
 adducit. Ita repente omnibus ex partibus signo da-
 to loca superiora capiunt. Quod ubi accidit germa-

Nota crudelem
 galloꝝ stragem.

Germani equites.

P R E L I V M .

Capitur Drapes.

Externo.

C. Fabius.

ni equites signis legionis uisis uehementissime preliantur. Confestim cohortes undiq; impetum faciunt, omnibusq; aut interfectis aut captis magna preda potiuntur. Capitur ipse eo prelio drapes. Caninius felicissime re gesta sine ullo pene militis uulnere ad obsidendos opidanos reuertitur: externoque hoste deleto: cuius timore antea diuidere presidia & munitione opidanos circumdare prohibitus erat opera undiq; imperat administrari. Venit eodem cum suis copiis postero die Caius Fabius partemq; opidi sumit ad obsidendum. Cæsar interim Marcum Antonium questorem cum cohortibus quindecim in belgis relinquit: ne qua rursus nouorum consiliorum capiendorum belgis facultas daretur. Ipse reliquas ciuitates adit: obsides plures imperat: timentes omnium animos consolatione facta sanat. Cum in carnutes uenisset: quorum in ciuitate superiore commentario Cæsar exposuit initium belli esse ortum: quod precipue eos propter conscientiam facti timere animaduertebat: quo celerius ciuitatem timore liberaret: principes sceleris illius & concitatores belli gratiatrium ad supplicium deposcit: qui & sine ciuibus quidem suis se committebat: tamen celeriter omnium cura questus in castra perducitur. Cogitur in eius supplicium Cæsar contra suam naturam concursu maximo militum qui omnia pericula & detrimenta belli a gratiatio accepta referebant: adeo ut uerberibus exanimatum corpus securi feriretur. Ibi crebris litteris Caninius fit certior que de drapete & luterio gesta esset q; in consilio permanerent opidani. Quorum & si pau-

D E P O S C I T .

citatem contemnebant tamen pertinaciā magna poe-
 na esse afficiendā iudicabat: ne uniuersa gallia nō ibi
 uires defuisse ad resistendum romanis: sed constantiam
 putaret: neue hoc exemplo ceterae ciuitates locorū oppō-
 tunitate fretae se uindicarent in libertatem cum omni-
 bus gallis notum esse sciret. Reliquam esse una esta-
 tem suae prouinciae: quam sibi sustinere potuissent:
 nullum ultra periculum uererentur. Itaq; q. calenū
 legatum cum legionibus reliquit: qui iustis itineri-
 bus subsequeretur. Ipse cum omni equitatu q̄ potest
 celerrime ad caninium contendit. Cum contra ex-
 pectationem omnium cesar uxelludonum uenisset
 opidūmq; operibus clausum animaduertit: neque
 ab oppugnatione recedi uideretur ulla conditione
 posse. Magna autem copia frumenti abundar: opi-
 danos ex perfugis cognosceret: aqua prohibere hostē
 temptare coepit: flumen infimam uallem diuide-
 bat: quae pene totum montem cingebat: in quo posi-
 tum erat praeceptum undiq; opidum uxelludonū
 hoc auertere natura loci prohibebat. In infimis enī
 sic radicibus montis ferebatur: ut nullam in par-
 tem depressis fossis deriuari posset. Erat autem opi-
 danis difficilis & praeceptus eo descensus: ut perhi-
 bentibus nostris sine uulneribus ac periculo uitae:
 neq; adire flumen: neq; arduo se recipere posset ascē-
 su. Qua difficultate eorum cognita cesar fundito-
 ribus sagittariisq; dispositis tormentis: etiam quibus-
 dam locis contra facillimos descensus collocatis aqua
 fluminis prohibebat opidanos. Quorum omnis pos-
 tea multitudo aquarum unum in locum conue-

Lege totum quod
 sequitur.

niebat sub ipsius opidi murum magnus fons aquae
 prorumpēbat ab ea parte quae fere pedum trecentorum
 interuallo fluminis circuitu uacabat. Hoc fonte pro-
 hiberi posse opidanos cum optarent reliqui: Caesar u-
 nus uideret sine magno periculo e regione eius ui-
 neis aggere aduersus montem & aggerem instruere
 cepit magno cum labore & continua dimicatione. Opi-
 dani enim loco superiore decurrunt: & eminus sine
 periculo preliantur: multosq; pertinaciter succedentes
 uulnerant. Non deterrentur tamen milites nostri
 uineas proferre: & labore cum operibus locorum uince-
 re difficultates. Eodem tempore cuniculos tectos cra-
 tes & uineas agunt ad capud fontis. Quod genus ope-
 ris sine ullo periculo: sine suspitione hostium facere li-
 cebit extruuntur agger in altitudinem pedum sex.
 Collocatur in ea turris decem tabulatorum: quae ut me-
 nibus equaretur nullis operibus effici poterat. Sed quae
 superare fontis fastigium posset ex ea cum tela tormen-
 tis lacerentur: ad fontis aditum nec sine periculo pos-
 sent aquari opidani. non tantum pecora atq; iumen-
 ta: sed etiam magna hostium multitudo siti consume-
 batur. Quo malo perterriti opidani: cupas sebo: pi-
 ce scandulis complent eas ardentis in opera prouol-
 uunt. Eodemq; tempore acerrime preliantur: ut ab
 incendio restinguendo dimicationis periculo detēreāt
 romanos. Magna repente in ipsis operibus flamma
 extitit. Quaecunq; enim per locum precipitem missa e-
 rant: ea uineis & aggere suppressa comprehendebant
 id ipsum quod morabatur. Milites contra nostri quā-
 q; periculoso genere prelii locosq; iniquo premebantur:

AQUARI.

CUPAS.

SEBO.

SCANDULIS.

tamen omnia fortissimo sustinebant animo. Res eū
 gerebantur & excelso loco & in conspectu exercitus nostri
 magnūq; utriusq; clamor oriebatur. Ita ut quisq; poterat
 maxime insignis quo tutior testatioq; uirtus esset eius
 telis hostium flāmeq; se offerebant. Cæsar cum complu-
 res suos uulnerari uideret: ex omnibus opidi partibus
 cohortes montem ascendere: & simulatione moenium
 occupandorum clamorem undiq; iube tollere. Quo fact-
 to perterriti opidani cum quid ageretur in locis reliquis
 nescirent: suspensi reuocant ab impugnandis operibus
 armatos murisq; disponunt. Ita nostri sine prelii facto ce-
 leriter opera flāma comprehensa partim restingunt: par-
 tim interscindunt. Cum pertinaciter resisterent opida-
 ni: magna etiam parte amissa siti suorum in sententia
 permanebant. Ad postremum cuniculis uenę fontis
 interscisse sunt atq; auerse. Quo facto repente perēnis
 exaruit fons tantāq; attulit opidanis salutis despe-
 rationem: ut id non hominum consilio sed deorum uo-
 luntate factum putarent. Itaq; se necessitate coacti tradi-
 derunt. Cæsar cum suam lenitatem cognitam omnibus
 sciret: neq; uereretur ne quid crudelitate nature uideret-
 ur asperius fecisse: neq; exitum consiliorum suorum
 animaduerteteret: sed tali ratione diuersis in locis plures
 consilia inissent: exemplo supplicii deterrendos reliquos
 existimauit. Itaq; omnibus qui arma tulerant: māus
 precidit: uitamq; concessit: quo testatio esset pena im-
 proborum. Drapes quem captum esse a caninio docui:
 siue indignitate & dolore uinculorum siue timore gra-
 uioris supplicij paucis diebus cibo se abstiniuit atq; ita
 interiit. Eodem tempore luterius quem profugisse ex

Drapes se cibo absti-
 nens periit.

prelio scripsi: cum in potestatem uenisset epasnaci aruer-
 ni: crebro enim mutandis locis multorum fidei se com-
 mittebat: quod nusquam diutius sine periculo comoraturus ui-
 debatur. Cum sibi conscius esset: quod inimicum deberet cae-
 sarem habere. hunc epasnacus aruernus amicissimus
 populi ro. sine dubitatione ulla uictum ad caesarem de-
 duxit. Labienus interim in treueris equestre prelium
 facit secundum: compluribusque treueris interfectis et
 germanis qui nullis aduersus romanos auxilia dene-
 gabant. principes eorum uiros redigit in suam potesta-
 tem: atque in hissurum heduum qui & uirtutem & generis
 summam nobilitatem habebat: solusque ex heduis ad id
 tempus permanserat in armis. Ea re cognita caesar cum
 in omnibus partibus gallie res bene gestas uideret: iu-
 dicaretque superioribus estiuis galliam deuictam subac-
 tamque esse: in aquitaniam quam nunquam adisset: sed
 per p. crassum quadam ex parte deuicisset: cum dua-
 bus legionibus in eam partem gallie est profectus: ut
 ibi extremum tempus consumeret estiuorem: quam
 rem sicuti cetera celeriter feliciterque confecit. Namque
 omnes aquitanie ciuitates legatos ad caesarem miserunt
 obsidesque ei dederunt. Quibus rebus gestis: ipse equitum
 presidio narbonem profectus est: exercitum per lega-
 tos in hibernia deduxit: quattuor legiones in belgio col-
 locauit. Cum M. antonio & C. trebonio & P. uatinio
 legatis duas legiones in heduos deduxit: quorum in om-
 ni gallia summam esse auctoritatem sciebat: duas in
 turriones ad fines carnutum posuit. Quae omnes illam
 regionem coniunctam oceano continerent. Dual re-
 liquas in lemonicum finibus non longe ab aruernis

Caesar tendit in aqu-
 taniam in qua nunquam
 antea fuerat.

ne qua pars galliæ uacua ab exercitu esset. paucos dies ipse
 in prouincia moratus. cum celeriter omnes conuētus
 percurrisset. publicas controuersias cognouisset. meritis
 premia tribuisset. cognoscendi enim maximam facul-
 tatem habebat. quali quisque fuisset animo in totius gal-
 liæ defectione. quam sustinuerat fidelitate atque auxi-
 lijs prouinciæ illius confectis rebus ad legiones in belgiū
 se recipit. hibernatque nemetocennæ. Ibi cognoscit Comiū
 atrebatem cum equitatu suo prelio contendisse. Nam
 cum Antonius in hiberna uenisset. ciuitasque atrebatum in
 officio esset. comius qui post illam uulnerationem quā
 supra commemorauimus semper ad omnes motus para-
 tus suis ciuibus esse consuesset. ne consilia belli quere-
 tibus auctor armorum duxque esset. parente romanis
 ciuitate cum suis equitibus latrocinijs se suosque alebat. in-
 festisque itineribus commeatu complures qui compor-
 tabantur in hiberna romanorum intercipiēbant. Erat
 attributus Antonio prefectus equitum. C. uolusenus
 quadratus. qui cum eo hibernaret. Hūc Antonius ad
 prosequendum equitatum hostium mittit. Volusenus
 ad eam uirtutem que singularis erat in eo magnū odiū
 comii adiungebat quo libentius id faceret quod impe-
 rabatur. Itaque dispositis insidijs sepius equites eius aggres-
 sus secunda prelia faciebant. Nouissime cum uehementi-
 us contenderetur. ac uolusenus ipsius intercipiendi
 comii cupiditate pertinacius cum paucis insecutus es-
 set. ille autem fuga uehementi uolusenum produxis-
 set longius. tum repente omnium suorum inuocat
 fidem atque auxilium. ne sua uulnera per fidem inter-
 posita paterentur impunita. conuersoque equo se a cete-

*Animose Comius
 quadratū uulnerat.*

ris incautius premitit in prefectum. faciunt hoc idem
 omnes eius equites paucosq; nostros conuertunt atque
 insequuntur. Comius intensum calcaribus equum
 coniungit equo quadrati. lanceaq; infesta magnis uiri-
 bus femur traicit medium uoluleni. Prefecto uulne-
 rato: non dubitant nostri resistere: & conuersis equis
 hostem pellere. Quod ubi accidit: complures hostium ma-
 gno nostrorum impetu proculsi uulnerantur: ac partim
 in fuga proteruntur: partim intercipiuntur. Quod
 ubi malum dux equi uelocitate euitauit: ac si prelio
 secundo grauiter ab eo uulneratus prefectus esset: ut
 uitę periculum aditurus uideretur refertur in cal-
 tra. Comius autem siue expiato suo dolore: siue magis
 parte amissa suorum legatos ad antonium mittit: seq;
 & ibi facturum ubi prescripserit: & ea facturum que
 imperauerit: obsidibus firmat: unum illud orat:
 ut timori suo concedatur: ne in conspectu ueni-
 at cuiusq; romani. Cuius postulationes Antonius cu
 iudicaret abiusto nasci timore: ueniam petenti dedit:
 obsides accipit. Scio cesarem singulorum annorum
 singulos commentarios confecisse quod ego non exis-
 timaui mihi esse faciendum: propterea quod insequis
 annus. T. paulo & C. marcello consulibus nullas habet
 magnopere gallie res gestas. Ne quis tamen ignoraret
 quibus in locis cesar exercitusq; eo tempore fuissent:
 pauca esse scribenda coniungendaq; huic commen-
 tario statui. Cesas cum in belgio hiemaret: unum
 illud propositum habebat continere in amicitia ciui-
 tates: nulli spem aut causam dare armoru. Nihil
 enim minus uolebat: q; sub discessu suo necessitate

N hęc hircij de ce-
 sare uerba
 commentarios.

sibi aliquam imponi belli gerendi ne cum exercitum deducturus esset: bellum aliquod relinqueretur: quod omnis gallia libenter sine presenti periculo suscipere. Itaque honorifice ciuitates appellando principes maximis premijs afficiendo nulla onera iniungendo: defessa tot aduersis preliis galliam conditione parendi meliore facile in pace continuit. Ipse hibernis peractis contra consuetudinem in italiam quae maximis itineribus est profectus: ut municipia & colonias appelleret: quibus M. antonii questoris sui comendauerat sacerdotij petitionem: contendebat enim gratia cum libenter pro homine sibi coniunctissimo quem paulo ante premiserat ad petitionem: tum acriter contra factionem & potentiam paucorum: qui marci antonii repulsa Caesaris decedentis gratiam conuellere cupiebant. Hunc & si augurem prius factum quae italiam attingeret in itinere audierat: tamen non minus iustam sibi causam municipia & colonias adeundi existimauit: ut iis gratias ageret: quod frequentiam atque officium suum antonio prestitissent: simulque se & honorem suum sequentis anni commendaret petitione: propterea quod insolenter aduersarii sui gloria rentur. L. lentulum & C. marcellum consules creatos qui omnem honorem & dignitatem caesaris spoliarent: ereptum seruiio galbae consulatum: cum ii multo plus gratia suffragijsque ualuisent: quod sibi coniunctus & familiaritate & consuetudine legationis esset. Exceptus est caesaris aduentus ab omnibus municipiis & coloniis incredibili honore atque amore: Cum primum enim ueniebat ab illo uniuersae galliae bello ni-

*Caesar delicta & iam
pacata gallia in
italiam profectus.*

nil relinquebatur: quod ad ornatum portarum: itine-
 rum: locorum omnium: qua cesar iturus erat: exco-
 gitari poterat: cum liberis omnis multitudo obviam
 procedebat: hostiæ omnibus locis immolabatur: tricli-
 niis stratis: fora templaq; occupabantur ut uel
 expectatissimi triumphus letitia percipi posse. Tanta
 erat magnificentia apud opulentiores: cupiditas
 apud meliores: cum omnes regiones galliæ togatæ
 cesar percussisset summa celeritate ad exercitum ne-
 mentocenam redit: Legionibusq; ex omnibus hiber-
 nis ad fines treuerorum euocatis eo profectus est: ibiq;
 exercitum lustrauit. T. Labienum galliæ prefecit to-
 gatæ: quo maiore commendatione conciliaretur
 ad consulatus petitionem. Ipse tantum itineris fa-
 ciens quantum satis esse mutationem locorum prop-
 ter salubritatem existimabat. Ibi quamq; crebro au-
 diebat labienum ab inimicis suis sollicitari certiq;
 fiebat: id agi paucorum consiliis: ut interposita se-
 natus auctoritate: aliqua parte exercitus spoli-
 aretur: tamen neq; de labieno credidit quicq;
 neq; contra senatus auctoritatem ut aliquid fa-
 ceret adduci potuit. Iudicabat cum liberis sententijs
 patrum conscriptorum causam suam facile obtine-
 ri. Nam Caius curius tri. pl. cum cesaris causam
 dignitatemq; defendendam suscepisse: sepe erat se-
 natui pollicitus si quem timor cesaris lederet & qm
 pompeii dominatio atq; arma non minimum ter-
 rorem foro inferrent: discederet uterq; ab armis:
 exercitusq; dimitteret. Fore eo facto liberam & sui iu-
 ris ciuitatem: neq; hoc tantum pollicitus est: sed p

Nota de Labieno.

Dominatio.

se dissentionem facere coepit: quod ne fieret: omnes con-
 sules amiciq; pompeii suaserunt: atq; ita rem moderando
 discesserunt. Magnum hoc testimonium senatus erat
 uniuersi conueniensq; superiori facto: nam marcellus
 proximo anno cum impugnaret cesaris dignitatem
 contra legem pompeii & crassi retulerat ante tepus
 ad senatum de cesaris prouinciis. sententijsq; dictis
 discessionem faciente marcello: qui sibi omnem
 dignitatem ex cesaris inuidia querebat. Senatus
 frequens in alia omnia transiit quibus non frange-
 bantur animi inimicorum cesaris: sed commoueban-
 tur: quo maiores sperarent necessitudines: quibus
 cogi posset senatus consultum: ut ad bellum parthicu
 legio una a C. pompeio altera a C. cesare mitteretur.
 neq; obscure duae legiones uni detrahuntur. Nam C. po-
 peii legionem primam quam ad cesarem miserat co-
 fectam ex delectu prouincie: Cesari eam tanq; ex suo
 numero dedit. Cesas tamen cum de uoluntate mi-
 nime dubium esset aduersariorum suorum: pompe-
 ii legionem remisit & suo nomine quintadecimam
 quam in gallia citeriore habuerat ex se iube tradit
 eius locum tertiadecimam legionem in italiam mit-
 tit: que presidia tueretur: ex quibus presidis quinta-
 decima deducebatur. Ipse exercitum distribuit in hi-
 berna. Trebonium cum legionibus quattuor in belgio
 collocat. Fabium cum totidem in heduos deducit. Sic
 enim existimabat audtissimam fore galliam: si belge-
 quorum maxima uirtus: si hedui quorum auctoritas
 summa esset exercitibus contineretur. Ipe in italia
 profectus est. Quo cum uenisset: cognoscit p; Caium

marcellum consulem legiones duas ab se remissas que esse deberent ad parthicum bellum duci cum pompeio traditas atq; in italia retentas esse. Hoc facto quaq; nulli erat dubium quidnam contra cesarem pararetur. tamen caesar omnia patienda esse statuit. quoad sibi spes aliqua relinqueretur iure potius disceptandi q; belli gerendi;

(3)

FABIVS.
Initium Civis
belli inter Cesare
& pompeium.

Referretur.
Consules.
Lentulus consul.
SCNATVS.

SCIPIO.
POMPEIVS.

M. MARCELLVS.

LITTERIS A FABIO CAII CAESARIS CONSULIBUS redditis; egre ab eis impetratum est. Summa tribunorum & plebis contentione ut in senatu recitarentur. Ut vero litteris ad senatum referretur impetrari non potuit. Referunt consules de re pu. in ciuitate lentulus consul senatui rei q; pu. se no. de futurum pollicetur. si audacter ac fortiter sententias dicere uelint. si in cesarem respiciant. atq; eius gratiam sequantur. ut superioribus fecerint temporibus se sibi consilium capturum. neq; senatus auctoritati obtemperaturum. habere se quoq; ad cesaris gratiam atq; amicitiam receptum. In eadem sententia loquitur scipio. pompeio non esse in animo rei pu. non deesse si senatus sequatur. Si cunctetur. ut agat lenius. nequicq; eius auxilium si postea uelit senatum imploraturum. Hec scipionis ratio quod senatus iniurce habebatur. pompeiusq; aderat. ex ipsius ore pompeii mitti uidebatur. Dixerat aliquis leniorem sententiam. ut primo m. marcellus ingressus in eam orationem. non oportere ante de ea re ad senatum

